

to 20 osób zaangażowanych bezpośrednio oraz 200 osób publiczności na końcowych spektaklach.

teraz Moniuszko »

Program edukacyjny **Teraz Moniuszko** był cyklem wydarzeń przygotowanych przez Operę Bałtycką w Gdańsku w celu popularyzowania dorobku muzycznego i życia wybitnego twórcy muzyki operowej, Stanisława Moniuszki. Różnorodne działania – konkurs rodzinny *Mucha Moniucha* oraz warsztaty wokalne i teatralne – zachęcały do poznania i sięgania po muzykę kompozytora, a także odkrywania jej na nowo. W projekcie wzięły udział zarówno rodziny, młodzież maturalna, uczniowie szkoły specjalnej, jak i seniorzy. We współpracy z Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku została również przygotowana konferencja dla nauczycieli: *Moniuszko dla opornych*. Uczestnicy, pochodzący z różnych miejscowości województwa pomorskiego, spotykali się na scenie Opery Bałtyckiej w Gdańsku podczas wielkiego finału 12 grudnia 2017 r. W projekcie uczestniczyło 496 osób. Przedsięwzięcie było dofinansowane ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu *Edukacja kulturalna*.

Szczegółowe informacje o ofercie edukacyjnej Opery Bałtyckiej w Gdańsku są dostępne na stronie internetowej www.operabaltycka.pl/pl/edukacja.html oraz na profilu www.facebook.com/operoweABC.

Teatr forum w szkole

Olga Wrońska

Czy należy poruszać trudne tematy w szkole? W listopadzie 2017 r. uczestniczyłam w konferencji edukacyjnej *Conflict matters*, współorganizowanej przez University of Cambridge, College of London, Flemish Peace Institute oraz Evens Foundation. Najznamienitsze światowe sławy odpowiadały na początkowe pytanie z mocą i przekonaniem: Tak. Szkoła, która stawia czoła wyzwaniom rzeczywistości, to warunek demokracji, gdyż kładzie podwaliny społeczeństwa obywatelskiego, które jest impregnowane na medialne historie i polityczną manipulację ekstremistów.

Czy należy poruszać trudne tematy na lekcji języka obcego?

We wrześniu 2017 r., na konferencji glottodydaktycznej Polskiego Towarzystwa Neofilologicznego, prof. dr hab. K. Drożdżał-Szelest wymieniła zadania innowacyjnej edukacji językowej: *rozwój krytycznego myślenia, sprawności społecznych i emocjonalnych, które służą współżyciu i wspólnej pracy. Liczy się tu zwłaszcza odwaga, prawość, empatia [...]*. Innymi słowy, w szkole uczy się nie tylko słuchać / mówić / pisać / czytać, ale także być. Z drugim człowiekiem. Któż lepiej zaś niż nauczyciel języka obcego jest przygotowany, aby budować mosty pomiędzy znanym a innym / Innym, pomimo barier językowych, geograficznych, kulturowych, mentalnych...¹

Co więcej, nauczyciele języka obcego mają nie tylko predyspozycję, ale również przestrzeń, aby trudne tematu opracowywać. Podręczniki i podstawa programowa przewidują cały wachlarz tematów związanych z aktualną tematyką, jak również promują korzystanie z autentycznych materiałów (dziennik informacyjny, prasa) oraz zachęcają do stosowania dyskusji jako ćwiczenia klasowego.

Jak poruszać trudne tematy na lekcji języka obcego?

Dyskusja na lekcji języka obcego w liceum? Oto dwa najczęstsze scenariusze, wyłaniające się z rozmów z nauczycielami:

- uczniowie uznają temat za wtórny, czyli nudny (*Ekologia? Znowu?*), mają kłopot, aby zidentyfikować się z omawianą sytuacją i jej protagonistami, ewentualnie nie kwestionują tematu, ale trudy dorastania nie pozostawiają już sił, aby przejąć się przemocą wobec kobiet w Hiszpanii, pracą dzieci w Indiach czy kryzysem uchodźczym – tym bardziej, że 6. sezon *Gry o tron* sam się nie obejrzy...
- uczniowie (z reguły niektórzy, z reguły skrajni) uznają temat za wielce interesujący, co owocuje kakofonią rozemocjonowanych monologów lub argumentami z pogranicza demagogii, a przynaj-

¹ Dla przykładu: czy polscy uczniowie kiedykolwiek pojmą właściwy językom romańskim tryb łączący (*subjontif / subjuntivo*) w swym filozoficznym czy mentalnym wymiarze? Czemu Francuz boję się klasyfikuje jako wyrażenie subiektywne, ale *wierzę, że* już nie (co przejawia się w morfologii czasownika w zdaniu podrzędnym)? Jak pojąć, dlaczego dla Hiszpana zwrot *mam nadzieję* jest subiektywny, a dla Francuza ten sam zwrot jest obiektywny? Jednakże przy odpowiednim (dużym) nakładzie nauczycielskich starań, uczniowie będą potrafili trybu łączącego (subiektywnego) używać poprawnie i skutecznie.

mniej reakcjami na granicy przyzwoitości; nie zapominajmy też o skłonności licealistów do prowokacji wobec dorosłego / instytucji.

I jeszcze scenografia: wyobraźmy sobie listopadowy poniedziałek, godzinę 8.00 rano. Przed nauczycielem misja niesienia kaganka oświaty przez kolejne 6 godzin...

Czy bliższy nam jest wariant A (jak większości respondentów), czy też B, nauczyciel znajduje się w sytuacji niesympatycznej. W przypadku pierwszym traci resztki wiary w sens swego życiowego powołania / udziela się mu stupor właściwy uczniom (właściwe podkreślić), więc nie ma już nawet siły na egzystencjalną refleksję. W przypadku drugim, nauczyciel musi moderować dyskusję, decydując, które opinie można (lub nie) wygłaszać w szkole. Trudno tu nie dopuścić do głosu własnych poglądów politycznych, na które w szkole nie ma przecież miejsca. Trudno powstrzymać tyradę ucznia, nie stając się aktorem w dyskusji. Równie trudno jest zapobiec eskalacji konfliktu między poszczególnymi uczniami. Słowem, interweniując, nauczyciel ryzykuje, że popsuje się atmosfera w klasie.

Istnieje jeszcze wariant C: znój nauczycieli drugiego języka obcego, w przypadku którego klasa jest co najwyżej na poziomie językowym A2, a więc wykazuje frustrujący brak werbalnych środków wyrazu, co owocuje albo afazją, albo przejściem na polski w ferworze dyskusji.

Testujemy teatr forum?

Teatr forum jest częścią zaangażowanego społecznie Teatru Uciśnionych (*Theatre of the Oppressed*),

stworzonego przez Antonio Baala, w 2008 r. nominowanego do pokojowej nagrody Nobla. W odróżnieniu od tradycyjnych spektakli, w *Forum Theatre* „widz jest aktorem” (ang. *spec-actor*), tzn. może zmienić bieg historii poprzez czynną interwencję. Jak to działa w praktyce? Konkretny problem jest inscenizowany w formie żywego obrazu: uczestnicy zastygają w wymownej, często przerysowanej pozie. Obraz ten jest stopniowo rozbudowywany do rozmiarów krótkiej etiudy, gdzie pojawi się ruch i głos, wewnętrzny monolog, spontaniczny dialog. Przedstawiona scena jest z założenia nieznośna, prowokuje sprzeciw. I o sprzeciw właśnie chodzi. Podczas sceny publiczność może w każdej chwili zareagować, zatrzymać bieg wydarzeń (*stop-klatka*), zaproponować *spect-aktorowi* alternatywną reakcją lub wręcz wejść na scenę i *spect-aktora* zastąpić. Przedstawienie jest odgrywane przynajmniej 3 razy, z uwzględnieniem propozycji widzów i weryfikacją kolejnych scenariuszy.

Teatr forum w szkole

A. Boal lubił powtarzać, że forum można grać wszędzie, nawet w teatrze; mogą grać wszyscy, nawet aktorzy. Nie potrzeba zdolności aktorskich ani obycia z teatrem. Nie ma roli do nauczenia ani scenariusza do napisania. Teatr forum nie ma więc nic wspólnego z czasochłonnym przygotowaniem szkolnych przedstawień. Nie ma dekoracji ani kostiumów. Sala lekcyjna, krzesło, może stół – w zupełności wystarczą.

Mimo to teatr forum jest wciąż mało obecny w szkole. I jako taki jedynie w formie warsztatów

Fot. Archiwum projektu

Projekt D.I.A.L.O.G., realizowany w ramach programu Erasmus+, to efekt międzynarodowej synergii szkół średnich z Polski, Włoch, Francji i Turcji. Trwa trzy lata. Pracujemy na rzecz dialogu, który – choć trudny – jest możliwy, pomimo barier językowych, kulturowych, społecznych czy etnicznych (jeśli opiera się na wzajemnym szacunku i życzliwości). Cel projektu to całościowe, twórcze i innowacyjne podejście do nauki języków obcych, z naciskiem na kompetencję komunikacyjną i międzykulturową, ale także obywatelską. Osia projektu są techniki teatru forum, wzbogacone o multimedia oraz widowiskowe działania w przestrzeni publicznej. Dzięki projektowi powstał multimedialny podręcznik teatru forum dla szkół: **theaterforumatschool.com**. Każdy nauczyciel znajdzie tam opisy oraz nagrania video ćwiczeń, które z łatwością można zastosować na lekcji (nie tylko) języka obcego.

lub gościnnych występów profesjonalnych trup, takich jak np. *Drama Way* z Warszawy. Niestety, rzadko która szkoła zwolni uczniów na tydzień z lekcji, aby brali udział w warsztatach. Nie mówiąc już o kosztach animatorów.

Stąd też grupa nauczycieli, pedagogów teatru i dydaktyków z 4 krajów postanowiła zaadaptować techniki forum na potrzeby szkół. Dzięki programowi Erasmus+, przez 3 lata testujemy konkretne rozwiązania oraz opracowujemy praktyczne, skuteczne i gotowe do użycia ćwiczenia. Ich opisy, w języku polskim, zilustrowane za każdym razem krótkim video instruktażem, są dostępne na stronie: <https://www.theaterforumatschool.com>.

Testujemy teatr forum – wzrost kompetencji intra- i interpersonalnych oraz społecznych

Co daje teatr forum? Uczeń w *plaszczu roli* ma dostęp do szerokiego spektrum emocji. Może mówić o lęku, agresji, tęsknotach, frustracjach, nie ryzykując ekspozycji, nie obnażając swej intymności. Każdy uczestnik może wcielić się w ofiarę i w oprawcę. Tym samym lepiej rozumie, co doprowadziło do ich uwikłania. Perspektywa innego, drugiego człowieka staje się tu fizycznym doświadczeniem. Jako autor alternatywnych scenariuszy, uczeń śledzi mechanizmy wykluczenia i ingeruje w jego tryby. Zamiast ferować pochopne wyroki, uczeń wyrabia sobie zdanie na poruszany temat w sposób refleksyjny, w kontakcie ze sobą i z innymi. Reasumując, teatr forum daje bezpieczny wgląd w trudne uczucia oraz pozwala je wyrazić, przeanalizować i przepracować w ustrukturyzowany i konstruktywny sposób. Uczy dialogu, opartego na szacunku i uważności².

Testujemy teatr forum – kompetencja językowa i komunikacyjna

Naszym pedagogicznym priorytetem pozostaje nauczanie języka obcego, z naciskiem na rozwijanie kompetencji komunikacyjnej oraz międzykulturowej. O zasadności łączenia sztuki, a zwłaszcza teatru, z dydaktyką, nauczyciele wiedzą od dawna. Teatr na lekcji jest skuteczny. A co dopiero teatr interaktywny, gdzie widz jest aktorem i *vice versa*. Co istotne, teatr forum pozwala już uczniom średniozaawansowanym językowo (A2, po ok. 1,5 roku nauki w liceum przy 2 godzinach lekcyjnych tygodniowo) na autentyczną, a więc satysfakcjonującą i motywującą wypowiedź. Ekspresja jest spontaniczna, co oczywiście korzystnie wpływa na dynamikę lekcji. Dzięki technikom opisanym szczegółowo na wspomnianej wcześniej stronie internetowej projektu, a konkretnie – dzięki sprzężeniu gestu (teatr forum znakomicie uświadamia potencjał komunika-

² Warsztatom forum przeprowadzonym w III LO w Gdyni w marcu 2017 r. przyglądał się uważnie zespół badawczy dr. N. Kosakowskiej-Berezeckiej z Zakładu Psychologii Międzykulturowej i Rodzaju Uniwersytetu Gdańskiego (Kosakowska, Besta, 2017: 264-267). Z zastosowaniem metod pomiaru postaw jawnych i ukrytych wobec odmienności przeprowadzono trzyetapową ewaluację: 1 etap – przed rozpoczęciem projektu, 2 etap – na zakończenie projektu, 3 etap – 6 miesięcy od zakończenia projektu. W badaniach zastosowano skalę inteligencji kulturowej oraz skalę empatii, analizującą wewnętrzną motywację do przybierania odmiennej perspektywy. Ankiety wykazały rzeczywistą zmianę postaw w kierunku bardziej proróżnościowych i włączających. Nie tylko nastąpił wzrost wrażliwości i empatii wobec osób dotkniętych dyskryminacją, ale również zwiększyła się liczba proaktywnych działań antydyskryminacyjnych, podejmowanych w kierunku zmiany otoczenia społecznego.

cji parawerbalnej) oraz strumienia świadomości, uczniowie są w stanie przełamać lęk językowy i, pomimo skromnych środków wyrazu, zamaniestować swoje poglądy.

Z kolei na poziomach bardziej zaawansowanych, teatr forum pozwala przełamać rutynę szkolnej debaty lub tzw. *speecha*. Wprowadzając ruch, daje upust energii gimnazjalistów oraz ożywia zmęczonych dojrzewaniem licealistów³.

Testujemy teatr forum – kompetencja międzykulturowa i europejskie projekty

W projekcie D.I.A.L.O.G., który realizujemy w ramach programu Erasmus+, założyliśmy, że poruszymy bardzo trudny i złożony problem kryzysu uchodźczego. Poprzeczka okazała się podwójnie wysoka. Po pierwsze, w grupie projektowej poziom znajomości języka angielskiego okazał się jeszcze niższy (zarówno u uczniów, jak i u części nauczycieli) niż się spodziewaliśmy. Dodatkowo porozumienie utrudniała heterogeniczność grupy: ponad 8 różnych narodowości, co prowadziło do nieporozumień na tle różnic międzykulturowych, a konkretnie rozbieżności i nieczytelności reakcji.

³ Skuteczność metody w nauczaniu języka obcego potwierdza przyznanie prestiżowej nagrody *European Language Label* w 2013 oraz 2014 r.

Po drugie, uczniowie (i nauczyciele) mieli bardzo różne doświadczenia i refleksje na poruszany w projekcie temat. Różniło się też ich nastawienie emocjonalne. Dużo było uczuć trudnych, ambivalentnych. W grupie znalazł się chłopiec, który do Europy przybył niespełna dwa lata wcześniej razem z przemytnikami. W drodze stracił rodziców. Była też dziewczynka, której rodzina jest w całości na bezrobociu, bo pracę na plantacji pomidorów przejęli (bardzo) nisko opłacalni nielegalni imigranci. Rodzicom innej uczestniczki splajtował hotelik, odkąd obok nadmorskiej miejscowości powstał ośrodek dla uchodźców. Ktoś stwierdził, że problem go nie dotyczy. Ktoś inny wtedy wyszedł z sali, trzaskając drzwiami.

Mieliśmy 3 dni. Skonsolidowaliśmy grupę, zbudowaliśmy klimat wzajemnego zaufania, szacunku, sympatii. Daliśmy jak najpełniejszy, wielowarstwowy, autentyczny, szczery i osobisty wyraz opiniom uczestników. Udało nam się przyjąć odmienną perspektywę i przekroczyć osobiste uwarunkowania. Stworzyliśmy ambitny spektakl oraz wystawiliśmy go przed wymagającą i zróżnicowaną publicznością, która podjęła z nami dialog, wpisując go w nowe konteksty. 3 dni. **Teatr forum działa.**

Podsumowując

Jeśli chcą Państwo przetestować proste i skuteczne narzędzie, które: ułatwia autokspresję; umożliwia autentyczną komunikację już od poziomu A2; motywuje, strukturyzuje i pogłębia szkolne dyskusje; otwiera na innego, na styku kompetencji interpersonalnej i międzykulturowej; sprawia, że wymiana myśli w szkole jest bezpieczna i konstruktywna; uwrażliwia na krzywdę ludzką, mobilizuje do działania, pomaga wypracować konkretne rozwiązania; jest katalizatorem głębokiej i trwałej zmiany – zapraszamy bardzo, bardzo serdecznie na naszą stronę internetową <https://www.theaterforumatschool.com> i na bezpłatne warsztaty (kontakt: wronskao@gmail.com).

dr Olga Wrońska – od 2010 r. nauczyciel w gdyńskiej *Trójce*; koordynuje międzynarodowe projekty teatralne w ramach programów Fundacji Orange dla Innowacyjnej Edukacji Cyfrowej, OBESU, Erasmus+ oraz eTwinning; dwukrotnie nagrodzona *European Language Label* w kategorii indywidualnej; wyróżniona w konkursie Rotary na Nauczyciela Roku Miasta Gdynia; finalistka *European Evens Education Prize*.